

Ελένη Γρομπανοπούλου (Eleni Ghrobanopulu)

elegrob@yahoo.gr

Despre tradiția orală și basm în Grecia*

Introducere

Tradiția orală constituie majoritatea elementelor transmise pe cale orală într-o cultură. Rolul tradiției orale este foarte important pentru viața de zi cu zi a unei comunități, deoarece prin intermediul acesteia membrii săi se informează, învață, se distrează și dobândesc conștiință istorică. Stilul tradiției orale este determinat de posibilitățile de expresie ale corpului, precum și de procedeele literare însele. Rolul limbii este dominant, deoarece este cod de bază al comunicării, prin care se transmite cunoaștere și mesaje.

Un text oral se colportează în interiorul și în exteriorul granițelor comunității, precum și de la o generație la alta, în concordanță cu anumite principii de comportament social. Primele încercări de colectare și publicare a basmelor populare au fost inițiate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, atât de greci, cât și de străini. În ceea ce-i privește pe cei dintâi, materialul etnografic colectat s-a folosit ca dovadă a continuității noastre naționale. Înregistrarea și cercetarea continuă și în zilele noastre, cu scopuri diferite.

Studiul basmului a condus la interogări pe de o parte referitoare la apariția și răspândirea lui, pe de alta la metoda științifică de analiză a lui. Teoriile care s-au formulat ca răspuns la aceste interogări s-au elaborat împletindu-se orientarea intelectuală a timpului cu interesele științifice ale inițiatorilor studiului basmului.

Cuvinte cheie: tradiție orală / literatură orală, basm, narare

* Traducere din limba greacă de Sebastian Ștefănuță. Traducerea în limba engleză între paginile: 253-258.

Tradiția orală / literatura orală

Referirea noastră la tradiția orală vizează elementele culturii care se transmit pe calea cuvântului vorbit. Termenul este compus și de aceea încă de la început îi vom lămuri separat înțelesurile, cu alte cuvinte, ce înseamnă „tradiție” și ce „oral” (Δαμιανού, Παπαχριστοφόρου / Damianu și Papaxristoforu, 2002).

Tradiția cuprinde totalitatea elementelor unei culturi care se transmit de la o generație la alta prin intermediul cuvântului sau al exemplului. Elementele acestea au legătură cu toate domeniile de existență umană ale comunității tradiționale. Termenul *oral* se referă la *oralitate*, adică la un anumit mod de transmitere, prin intermediul cuvântului rostit și al vorbirii (*ibidem*).

Literatura orală reprezintă o subdiviziune a tradiției orale și se poate defini prin opoziție cu literatura scrisă. Diferența de bază între ele se află în produsul însuși. În literatura scrisă este vorba de o compoziție în inspirația și scrierea unei singure persoane de la început până la sfârșit. Produsul care rezultă, compoziția literară, se distribuie în formă scrisă pe calea comerțului. Din contră, în literatura orală compoziția nu „are” autor, deoarece de fiecare dată când se transmite din gură în gură își schimbă autorul, continuând să rămână aceeași. În acest caz, autorul este anonim, și seamănă cu meșterul care realizează o lucrare într-o manieră prescrisă, sau cu interpretul care pur și simplu interpretează o veche compoziție în felul său personal (*ibidem*).

Tradiția orală joacă un rol important în existența cotidiană a comunității, deoarece pe această cale se transmite o parte importantă a cunoașterii culturii sale. Textul oral circulă din gură în gură și din generație în generație, transmițând modelele și concepțiile care au fost imprimate în el. Genurile tradiției orale sunt: cântecele populare, descântecele, binecuvântările și blestemele, gesturile și mișcările expresive, ghicitorile, proverbele, miturile, istorioarele hazlii, basmele, tradițiile și termenii etnografici și numele (*ibidem*).

Mijlocul de transmitere a genurilor de tradiție orală menționate este tot limba. Importanța limbii stă atât în faptul că ea constituie un mijloc de comunicare între membrii comunității, cât și în cel de a reprezenta un cod comun de exprimare. Codul poate fi simplu sau complex. Codul lingvistic complex poate să încorporeze elemente ale altor limbi, dar poate fi și folosit în interiorul unui anume grup pentru a nu fi înțeles de restul membrilor comunității (*ibidem*).

Tradiția orală transmite cunoaștere, prin urmare necesită exercițiul memoriei, nu doar pentru memorarea textului însuși, dar și pentru însușirea cunoașterii care se propagă prin intermediul acestuia. Naratorul trebuie să dezvolte abilități de învățare. Textul oral se poate transmite, cum menționam, în interiorul comunității din gură în gură și din generație în generație

cu foarte puține modificări, în timp ce în exteriorul comunității prin intermediul deplasărilor persoanelor. În acest caz, modificările pe care le suferă textul oral sunt mai mari, deoarece pentru a-l apropia comunitatea „străină” îl adaptează propriului său univers (Δαμιανού, Παπαχριστοφόρου / Damianu și Papaxristoforu, 2002).

Putem prin urmare să tragem concluzia că tradiția orală și literatura orală în special constituie un sistem unitar de comunicare între membrii unei comunități în spațiu și în timp. Pe măsură ce realitatea zilnică se schimbă, în mod echivalent se ajustează și tradiția orală. Astăzi, multe genuri ale tradiției populare au slăbit, sau chiar putem spune că au dispărut din cauza hegemoniei mijloacelor de comunicare în masă. Desigur există și destule genuri, cum este de exemplu basmul, care supraviețuiesc fie în forma lor originală în cadrul comunității tradiționale, fie prelucrate în conformitate cu nevoile vieții contemporane în marile centre orașenești (*ibidem*).

Basmul în Grecia

În Grecia, interesul pentru basm este parte a interesului, colectării și studierii creațiilor poporului elen, creații care contribuie semnificativ la fasonarea identității naționale, în conformitate cu modelul avansat de Germania, de care Grecia era legată spiritual.

Înainte de Revoluție și puțin după 1850, găsim informații etnografice în impresiile de călătorie ale călătorilor străini, precum William Leake, Jacob Bartholdy, Pierre-Augustin De Guys și alții, și în lucrările savanților Iluminismului elen, precum Δημήτρης Καταρτζής / Dimitris Katartzis, Δημήτρης Φιλίππιδης / Dimitris Filippidis, Αδαμάντιος Κοραΐς / Adamandios Korais și alții.

După eliberarea poporului, interesul pentru creația populară se localizează în încercarea de a se demonstra continuitatea elenismului din Antichitate până atunci, pe baza teoriei lui J. Ph. Fallmerayer (1790-1861), formulată în 1830. Totuși, după 1850, fără a se abandona încercarea de a dovedi continuitatea cu Antichitatea, începe colectarea materialului etnografic cu scopul prezentării creației populare mai recente ca având valoare în sine. Consulul Austriei la Ioanina și după aceea în Syro, Johann Georg von Hahn, începe în 1948 să colecteze din aceste regiuni basme elene și albaneze, pe care le publică într-un volum cu titlul în germană *Basme elene și albaneze*. Este vorba de prima colecție de basme populare pe teritoriul elen. În același timp, în spațiul elen se observă o activitate editorială, reviste și cărți precum *Pandóra* (1850), *Xrisallís* (1863), *Ilissós* (1868), *Parthenón* (1871), unde se publică basme și colecții folclorice; de asemenea, Νικόλαος Πολίτης / Nikolaos Politis și Γεώργιος Δροσίνης / Gheorghios Drosinis

publică basme într-o revistă filologică (Δαμιανού, Παπαχριστοφόρου / Damianu și Papaxristoforu, 2002).

Perioada ultimilor treizeci de ani ai secolului al XIX-lea și a primelor decenii ale secolului al XX-lea este cea mai fecundă din punct de vedere al înregistrării și salvării basmului popular. Emile Legrand scrie că „[D]e zece ani, grecii, care la început lăsaseră această preocupare pe seama străinilor, au început, cu un fel de manie, să colecteze produsele, nenumărate și variate, ale literaturii populare. Colectarea basmelor, cântecelor, ghicitorilor, tradițiilor, proverbelor s-a înmulțit într-un mod neobișnuit” (Legrand, 1881).

Astăzi, un material vast și valoros este depozitat în arhivele instituțiilor și școlilor, așa cum sunt Societatea Folclorică, Arhiva Folclorică, care aparține Academiei Atenei, Centrul de Studii Micr-Asiatice, Seminarul Folcloric, înființat de profesorul Γεώργιος Μέγας / Gheorghios Meghas. Mulți s-ar întreba cine sunt cei care se ocupă cu basmul. Aceștia sunt în principal cercetătorii de folclor, etnologii, antropologii culturali, filologii, teatrul, dansul și artele plastice. După cum se înțelege, folclorul este atemporal și are în zilele noastre o intensă reacție și interes din partea noilor naratori, adică persoane cu talent în povestire, care spun povești cu scopul de a delecta atât pe cei mici, cât și pe cei mari.

Categorii și tipuri de basm

Mituri ale animalelor

Miturile despre animale sunt foarte vechi, iar după cum spune Μιχάλης Γ. Μερακλής / Mihalis G. Meraklis, „poveștile despre animale sunt cel mai vechi gen narator, pe care îl întâlnim la toate popoarele anterioare, despre ciudățeniile, puterea, faptele viața și străduințele [luptele] lor” (Μερακλής / Meraklis, 2001). Mitul are valoare educativă și este considerat purtător al bio-teoriilor populare (Αυδίκος / Avdikos, 1997: 80).

Basme magice

Acestea au elemente magice și conțin descrieri și acțiuni ale persoanelor și obiectelor magice. De obicei sunt de lungă întindere, iar povestea este despre oponenti supranaturali.

Basme religioase

Se referă la Dumnezeu, care cu însușiri umane și divine răsplătește și pedepsește, și la diavol. Alte subiecte pot fi sfinții, Hristos și Raiul, eroii care săvârșesc fapte morale sau imorale etc.

Nuvelele

Nuvelele sunt povești cu un conținut mai realist. Nu lipsește elementul magic, dar este amestecat foarte strâns în narare cu elementele realității. Este vorba de basmele mai noi, în care nu predomină bravura eroului ca în basmul magic, ci utilizarea iscusinței pentru rezolvarea situațiilor cotidiene.

Povești enigmatice

Soluția la o enigmă este elementul de bază al structurii lor și evoluției mitului. Cunoașterea, care permite soluția la enigmă, înzestreașă eroul cu puterea asupra ființei magice care-l pune în fața unei enigme. În timp ce enigma trimite propriu-zis la perioade foarte îndepărtate, poveștile enigmatice sunt incluse în nuvele cu înțelesul că bravura și îndrăzneala care sunt necesare în basmele magice din partea eroului, aici sunt înlocuite de abilitatea lui pentru rezolvarea enigmelor.

Concluzii

În Grecia, studiul basmelor s-a făcut mai întâi de către străini și pe urmă de către greci în secolul al XIX-lea, când s-au constituit și primele colecții de basme elene și s-a organizat cercetarea și colectarea basmelor. Astăzi continuă atât cercetarea, cât și studiul basmului, deoarece basmul încă interesează un public vast și variat. Abordarea basmului dezvăluie importanța genului și multilateralitatea contribuției sale la viața socială a comunității tradiționale.

BIBLIOGRAFIE

- Αυδίκος, Ευάγγελος / Avdivos, Evangelos, 1997, *Το λαϊκό παραμύθι: Θεωρητικές προσεγγίσεις*, (β' έκδοση βελτιωμένη), [*Basmul popular. Abordări teoretice* (A doua ediție, revizuită și adăugită)] Αθήνα: Οδυσσέας.
- Δαμιανού, Δέσποινα και Μαριλένα Παπαχριστοφόρου / Damianu, Despina și Marilena Paraxristoforu, 2002, „Η προφορική παράδοση”, στο *Δημόσιος και Ιδιωτικός Βίος στην Ελλάδα II: Οι Νεότεροι Χρόνοι*, Τόμος Γ, *Λαϊκή Φιλολογία* [„Tradiția orală”, în *Viața publică și privată în Grecia II: Anii recente*, volumul III, *Filologie populară*], στο ανθολόγιο ΕΑΠ, Πάτρα, pp 19-126.
- Μερακλής, Μιχάλης Γ. / Meraklis, Mihail G., 2001, *Τα παραμύθια μας* [*Basmele noastre*], Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κωνσταντινίδη
- Legrand, Emile, 1881, *Receuil de contes populaires grecs*, Paris.